SUN’IY INTELLEKT TA’SIRIDA SHAXS O‘Z-O‘ZINI ANGLASHINING NAMOYON BO‘LISH XUSUSIYATLARI

Husniddin Faxriddin o‘g‘li Abduvositov
Harbiy ta’lim fakulteti kursanti
Farg‘ona davlat universiteti
ORCID: 0009-0008-4723-3668
e-mail: khusniddin.fakhriddinovich@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun’iy intellekt texnologiyalarining shaxs o‘z-o‘zini anglashi, o‘zini baholashi va shaxsiy identifikatsiyasi bilan bog‘liq jarayonlarga ta’siri tahlil qilinadi. Sun’iy intellektga asoslangan suhbat tizimlari, tavsiya algoritmlari va raqamli yordamchilar insonning o‘z fikrlari, qobiliyatlari, hissiy kechinmalari va shaxsiy imkoniyatlari haqidagi tasavvurlarini qayta ko‘rib chiqishiga sharoit yaratmoqda. Shu bilan birga, sun’iy intellekt tomonidan beriladigan baholar va tavsiyalarga ortiqcha tayanish, tashqi tasdiqqa ehtiyojning kuchayishi hamda mustaqil fikrlashning cheklanishi kabi ehtimoliy psixologik xavflar ham mavjud. Maqolada o‘z-o‘zini anglashning kognitiv, emotsional, baholovchi va refleksiv jihatlari, inson va sun’iy intellekt o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir mexanizmlari hamda raqamli muhitda shaxsiy agentlikni saqlash masalalari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: sun’iy intellekt, o‘z-o‘zini anglash, “Men” konsepsiyasi, shaxsiy identifikatsiya, refleksiya, o‘zini baholash, shaxsiy agentlik, raqamli psixologiya, ijtimoiy-psixologik ta’sir.

Аннотация. В статье анализируется влияние технологий искусственного интеллекта на самосознание личности, Я-концепцию, самооценку и процессы личностной идентификации. Рассматриваются возможности использования систем искусственного интеллекта для развития рефлексии и осмысления индивидуального опыта, а также потенциальные психологические риски, связанные с чрезмерной зависимостью от алгоритмических рекомендаций и внешней оценки. Особое внимание уделяется сохранению самостоятельности суждений, критического мышления и личной субъектности в условиях цифрового взаимодействия.

Ключевые слова: искусственный интеллект, самосознание, Я-концепция, личностная идентичность, рефлексия, самооценка, субъектность, цифровая психология.

Abstract. This article examines the influence of artificial intelligence technologies on self-awareness, self-concept, self-esteem, and personal identity from a socio-psychological perspective. AI-based conversational systems, recommendation algorithms, and digital assistants may provide opportunities for reflection and the reconsideration of personal beliefs, abilities, and experiences.

However, excessive reliance on algorithmic recommendations and external evaluations may also create challenges for independent judgment and personal agency.

Keywords: artificial intelligence, self-awareness, self-concept, personal identity, reflection, self-esteem, personal agency, digital psychology.

Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt tizimlarining jadal rivojlanishi insonning bilish faoliyati, ijtimoiy munosabatlari va o‘zini anglash jarayonlarini o‘rganish uchun yangi ilmiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Bugungi kunda sun’iy intellektdan nafaqat axborot izlash va kasbiy vazifalarni bajarishda, balki shaxsiy muammolarni muhokama qilish, o‘z imkoniyatlarini baholash, qarorlar variantlarini solishtirish va individual rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlashda ham foydalanilmoqda. An’anaviy psixologiyada o‘z-o‘zini anglash shaxsning o‘z xususiyatlari, ehtiyojlari, motivlari, qobiliyatlari va ijtimoiy munosabatlarini anglash jarayoni sifatida qaraladi. Ushbu jarayon insonning hayotiy tajribasi, ijtimoiy muhit, boshqa insonlar bilan munosabatlari va refleksiv faoliyati orqali rivojlanadi. Sun’iy intellektning kundalik hayotga kirib kelishi esa o‘zini anglash jarayonida axborot manbalari va qayta aloqa shakllarining kengayishiga olib kelmoqda.

Sun’iy intellekt bilan muloqot qilish jarayonida shaxs o‘z fikrlarini ifodalashi, muammolarini tavsiflashi va turli qarashlarni solishtirishi mumkin. Bunday muloqot o‘z tajribasini tizimlashtirish va muqobil nuqtayi nazarlarni ko‘rib chiqishga yordam berishi ehtimol. Biroq sun’iy intellekt tomonidan shakllantirilgan tavsiyalarni shaxsning ichki dunyosi haqidagi mutlaq haqiqat sifatida qabul qilish o‘zini anglash jarayonida noto‘g‘ri xulosalarga olib kelishi mumkin.

Josef sun’iy intellektning inson identifikatsiyasi, introspeksiyasi va shaxsiy agentligi bilan bog‘liq masalalarni algoritmik “Men” tushunchasi doirasida muhokama qiladi. Mazkur yondashuv sun’iy intellektni shaxsning o‘zini anglashiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan zamonaviy ijtimoiy-texnologik omil sifatida o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi. Shu sababli sun’iy intellektning o‘z-o‘zini anglashga ta’sirini faqat texnologik qulaylik yoki axborot olish samaradorligi bilan cheklamasdan, shaxsning o‘ziga munosabati, mustaqil qaror qabul qilishi, o‘zini baholashi va ijtimoiy identifikatsiyasi bilan bog‘liq holda tahlil qilish dolzarb ilmiy vazifadir.

O‘z-o‘zini anglash shaxsning o‘zini faoliyat subyekti, muayyan individual xususiyatlarga ega inson va ijtimoiy munosabatlar ishtirokchisi sifatida idrok etishi hamda baholashi bilan bog‘liq murakkab psixologik jarayondir. U insonning o‘z imkoniyatlarini anglashiga, xatti-harakatlarini tahlil qilishiga, hayotiy maqsadlarini belgilashiga va o‘z faoliyatini tartibga solishiga yordam beradi. O‘z-o‘zini anglashni “Men” konsepsiyasidan ajratib o‘rganish qiyin. “Men” konsepsiyasi shaxsning o‘zi haqidagi nisbatan tizimlashgan tasavvurlari, o‘ziga bergan baholari va o‘z imkoniyatlari to‘g‘risidagi qarashlarini qamrab oladi. Ushbu jarayonni shartli ravishda to‘rtta o‘zaro bog‘liq jihat orqali tahlil qilish mumkin.

Kognitiv jihat – shaxs o‘zining qobiliyatlari, bilimlari, xulq-atvori va individual xususiyatlari haqidagi tasavvurlarni shakllantiradi.

Emotsional jihat – inson o‘ziga nisbatan muayyan his-tuyg‘ularni boshdan kechiradi, o‘zidan qoniqish yoki norozilikni his qiladi va shaxsiy tajribasiga hissiy munosabat bildiradi.

Baholovchi jihat – shaxs o‘z imkoniyatlari va xatti-harakatlarini ma’lum mezonlar asosida baholaydi. Bunda o‘zini qadrlash, o‘ziga ishonch va o‘ziga nisbatan talabchanlik muhim o‘rin tutadi.

Refleksiv jihat – inson o‘z fikrlari, qarorlari, motivlari va xatti-harakatlarini tahlil qilib, ularning sabablarini tushunishga intiladi.

Mazkur jihatlar bir-birini to‘ldiradi. Masalan, shaxs o‘zining muayyan vaziyatda nima sababdan muvaffaqiyatsizlikka uchraganini tahlil qilishi, o‘z imkoniyatlarini qayta baholashi va kelgusidagi xatti-harakatlarini o‘zgartirishi mumkin. Sun’iy intellekt bilan muloqot qilish ushbu jarayonlarga qo‘shimcha axborot va muqobil talqinlarni olib kirishi mumkin. Biroq shaxsning o‘zini anglashi faqat tashqi axborotga emas, balki uni qanday tushunishi, baholashi va o‘z tajribasi bilan qanday bog‘lashiga ham bog‘liq.

Sun’iy intellektning psixologik ahamiyati uning shaxs bilan muloqot qilish, axborotni qayta ishlash va muayyan savollarga javob taklif etish imkoniyatlari bilan belgilanadi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt tizimining javobi insonning shaxsiyati yoki ichki kechinmalari haqida to‘liq va ishonchli psixologik xulosa degani emas. Sun’iy intellektning o‘z-o‘zini anglash bilan bog‘liq jarayonlarga ehtimoliy ta’sirini quyidagi mexanizmlar orqali tahlil qilish mumkin.

Sun’iy intellekt foydalanuvchiga o‘z fikrlarini bayon qilish, savollariga javob izlash va turli qarashlarni solishtirish imkonini beradi. Masalan, talaba o‘zining o‘qishga bo‘lgan munosabatini tahlil qilish uchun sun’iy intellektdan refleksiv savollar tuzishni so‘rashi mumkin. Bunday muloqot shaxsga o‘z motivlari, maqsadlari va qiyinchiliklarini tizimlashtirishda yordam berishi ehtimol. Ammo refleksiya natijasining sifati foydalanuvchining savollarni qanday qo‘yishi, javoblarni qay darajada tanqidiy baholashi va o‘z tajribasini mustaqil tahlil qilishiga bog‘liq. Sun’iy intellekt tomonidan beriladigan ijobiy yoki tanqidiy fikrlar foydalanuvchining o‘z qobiliyatlari haqidagi tasavvurlariga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Masalan, muayyan topshiriqni bajarish bo‘yicha konstruktiv tavsiyalar shaxsning o‘z imkoniyatlarini anglashiga yordam beradi. Aksincha, noto‘g‘ri, biryoqlama yoki haddan tashqari qat’iy ifodalangan javoblar shaxsning o‘ziga nisbatan asossiz salbiy yoki ijobiy xulosalar chiqarishiga sabab bo‘lishi mumkin. Shu sababli sun’iy intellekt javoblarini shaxsning qobiliyatlari yoki psixologik xususiyatlarini belgilovchi yakuniy mezon sifatida qabul qilish maqsadga muvofiq emas.

Sun’iy intellekt turli nuqtayi nazarlarni taqdim etishi va foydalanuvchiga muqobil izohlarni ko‘rib chiqishda yordam berishi mumkin. Bu jarayonda shaxs avvalgi qarashlarini qayta ko‘rib chiqishi, o‘zining kuchli tomonlari va rivojlantirish zarur bo‘lgan jihatlarini aniqlashtirishi mumkin. Biroq sun’iy intellekt taklif qilgan tavsifni shaxs o‘zining o‘zgarmas xususiyati sifatida qabul qilsa, o‘zini anglash

doirasi sun’iy ravishda torayishi ehtimoli mavjud. Shu bois shaxsiy identifikatsiya ochiq, rivojlanuvchi va turli hayotiy tajribalar orqali boyib boruvchi jarayon sifatida tushunilishi kerak. UNESCO generativ sun’iy intellektdan foydalanishda insonning mustaqil faoliyati, tanqidiy fikrlashi, maxfiyligi va inson manfaatlariga yo‘naltirilgan yondashuvni himoya qilish muhimligini ta’kidlaydi.

Shaxsiy identifikatsiya insonning o‘zini muayyan individual xususiyatlar, qadriyatlar, hayotiy maqsadlar va ijtimoiy rollar bilan bog‘liq holda anglashi jarayonidir. U shaxsning “Men kimman?”, “Men uchun nima muhim?” va “Qanday inson bo‘lishni istayman?” kabi savollariga bergan javoblarida namoyon bo‘ladi. Sun’iy intellekt bilan muloqot shaxsning o‘ziga oid tasavvurlarini shakllantirish jarayonida yangi axborot manbai vazifasini bajarishi mumkin. Foydalanuvchi o‘z maqsadlarini muhokama qiladi, kasbiy qiziqishlarini tahlil qiladi yoki o‘zining turli vaziyatlardagi xatti-harakatlarini tushunishga urinadi. Bunda uchta muhim holatni ajratish mumkin. Birinchisi, o‘zini anglashni qo‘llab-quvvatlash. Sun’iy intellekt shaxsga o‘z fikrlarini tartibga solish, turli variantlarni ko‘rib chiqish va refleksiv savollar yordamida o‘z tajribasini tahlil qilish imkonini beradi. Ikkinchisi, tashqi bahoga tayanish. Shaxs o‘zining qobiliyatlari, qadriyatlari yoki shaxsiy xususiyatlari haqida sun’iy intellekt bergan tavsiflarni yetarli tekshiruvsiz qabul qilishi mumkin. Bu holat tashqi bahoning shaxsiy qarashlar ustidan ortiqcha ta’sirga ega bo‘lishi ehtimolini yuzaga keltiradi. Uchinchisi, o‘zlikni qayta talqin qilish. Sun’iy intellekt bilan muloqot davomida inson o‘zining avvalgi qarashlarini o‘zgartirishi yoki yangi maqsadlarni belgilashi mumkin. Bu o‘zgarish ijobiy rivojlanishga ham, noto‘g‘ri axborot asosida shakllangan xulosalarga ham olib kelishi mumkin. Shu sababli sun’iy intellektning shaxsiy identifikatsiyaga ta’sirini bir xil va muqarrar jarayon sifatida talqin qilish mumkin emas. Uning natijasi insonning individual xususiyatlari, foydalanish maqsadi, ijtimoiy muhiti va axborotni tanqidiy baholash qobiliyatiga bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Sun’iy intellekt ta’sirida shaxs o‘z-o‘zini anglashining namoyon bo‘lishi inson va raqamli texnologiyalar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirning yangi shakllari bilan bog‘liq murakkab psixologik jarayondir. Sun’iy intellekt shaxsga o‘z fikrlarini tizimlashtirish, turli nuqtayi nazarlarni ko‘rib chiqish va shaxsiy tajribasini tahlil qilishda yordam berishi mumkin. Shu bilan birga, algoritmik tavsiyalarga ortiqcha tayanish va o‘ziga oid xulosalarni tashqi bahoga bog‘lash kabi ehtimoliy xavflar ham mavjud. Nazariy tahlil asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi: o‘z-o‘zini anglash kognitiv, emotsional, baholovchi va refleksiv jarayonlarning o‘zaro ta’siri orqali rivojlanadi. Sun’iy intellekt ushbu jarayonlarga qo‘shimcha axborot manbai sifatida ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Joseph, J. (2025). The algorithmic self: How AI is reshaping human identity, introspection, and agency. Frontiers in Psychology, 16, Article 1645795. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1645795

2. UNESCO. (2023). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693